

PAGINA 3

'Een ritueel maakt zichtbaar wat onzichtbaar is'

PAGINA 5

'Iets doen voor een ander is goed voor je ziel'

PAGINA 7

'Niemand, ik herhaal niemand, is uitgesloten van Gods zegen'

VERDER: Toegewijd aan het licht ■ Over bestaansvragen heen walsen ■ Ivoren torens zijn taboe ■ Liefde in je hart sterft niet ■ De Bijbel is geen pats - boem - show

Tweede Kamerverkiezingen

Wat bepaalt je stem?

Op woensdag 22 november mogen we weer naar de stembus voor de Tweede Kamerverkiezingen. Vijf willekeurige stadsgenoten van verschillende Haagse geloofsgemeenschappen vertellen wat voor hen het belangrijkste thema is bij deze verkiezingen. Op basis waarvan bepalen zij hun stem en hangt deze keuze ook samen met hun geloof?

Jolien Dekker (66) is aangesloten bij de Evangelisch-Lutherse gemeente. Ze heeft jarenlang bij een vakbond gewerkt als cao-onderhandelaar. De vraag naar haar belangrijkste verkiezingsthema bevalt haar maar weinig. 'Ik ben niet zo van de waan van de dag. Vandaag is het stikstof, morgen vluchtelingen, dan weer sociale armoede. Voor mij is het altijd dat allemaal. Bij elke verkiezing draait het om gerechtigheid: hoe zorgen we ervoor dat mensen en deze aarde het best tot hun recht komen? Voor mij vertaalt zich dat in een links-progressief standpunt. Ik ben lid van GroenLinks, maar het partijlidmaatschap is voor mij niet heilig. Mijn politieke keuze maak ik op basis van wat ik belangrijk vind in het leven, dus ook van mijn geloof. Maar met geïnstitutionaliseerde christelijke politiek heb ik moeite. Je krijgt dan op organisatorisch vlak een vermenigving tussen geloof en politiek die ik absoluut niet zie zitten.'

Tweede kans

Harvey Lourens (62) kijkt daar anders tegenaan. Hij stemt juist op een christelijke partij, 'want die mensen proberen te doen wat volgens de Bijbel het

goede is', stelt hij. Lourens werkt als chauffeur in het doelgroepenvervoer. Hij is aangesloten bij de rooms-katholieke Jacobus de Meerderekerk, waar hij in het koor zingt.

'Ik ga stemmen omdat het mijn recht is'

Zijn belangrijkste thema bij de verkiezingen? 'Dat we kwetsbare en arme mensen niet uit het oog verliezen. De ChristenUnie past het best bij mij, maar wanneer er geen christelijke partijen zouden zijn, zou ik zoeken naar een partij met zoveel mogelijk dezelfde principes. Vroeger stemde ik ook wel PvdA. Ik ga stemmen omdat het mijn recht is, maar als ik kijk naar de resultaten van de partijen voel ik teleurstelling.' Zijn teleurstelling gold ook de ChristenUnie, vanwege de samenwerking met de VVD. 'Maar ze krijgen van mij een tweede kans.'

Gedram

'Je moet niet alleen in je eigen kringetje rondhangen.' Aan het woord is Guus van der Horst (84), lid van de

Labyrint op het voorplein van de Haagse Jacobus de Meerderekerk.

protestantse Shalomkerk. Tot aan zijn pensionering werkte hij bij defensie 'als burger op kantoor' en samen met zijn vrouw woont hij in Vrederust. 'Omzien naar elkaar vind ik belangrijk, ook naar dieren en planten. Ik vind dat we zo schoon mogelijk moeten leven, maar over het klimaat wordt wel te veel gedramd. Internationaal moet er zeker wat gebeuren, maar de halve wereld doet niets; dan hoeven wij niet alles te doen.' Hij stemt meestal op het CDA, een enkele keer werd het ChristenUnie of VVD. 'De C van het CDA vind ik heel belangrijk, al kun je niet alles vanuit een kerk benaderen.'

Je moet accepteren dat er mensen naast je lopen die er anders over denken. Het moet voor iedereen goed zijn.'

Bewoonbaar

Diego Demaree (38) woont met zijn vrouw in Loosduinen en werkt als wiskundedocent in het middelbaar onderwijs. Hij is lid van de rooms-katholieke parochie De Vier Evangelisten en zingt daar mee in het gezinskoor. Het belangrijkste thema bij de verkiezingen? 'Aandacht voor klimaat en natuur, niet alleen voor mensen maar ook voor dieren. Hoe zorgen we ervoor dat de leefomgeving

bewoonbaar blijft voor toekomstige generaties? Dit is al langere tijd mijn lijn en het zal misschien niet verbazen dat ik daarmee bij de Partij voor de Dieren uitkom. Andere belangrijke thema's vind ik goede sociale zekerheid en aandacht voor kwalitatief en inclusief onderwijs. Mijn keus hangt samen met mijn geloof in die zin dat christelijke waarden en normen belangrijk voor mij zijn. Omzien naar elkaar bijvoorbeeld, dat er voor iedereen op aarde goed gezorgd wordt. Maar het hoeft niet uit te monden in een stem op een christelijke partij.'

Niet cynisch worden

Jolijn Standhardt (27) werkt als jurist bij het OM, woont met haar vriend in de binnenstad en is aangesloten bij de protestantse Duinzichtkerk. Haar belangrijkste thema bij de verkiezingen? 'Dat kan ik niet in één begrip zeggen. Het gaat voor mij meer over de visie op hoe je thema's aanpakt dan de keus voor een bepaald thema. In de politiek gaat het over de rol van de overheid, over het besturen van een samenleving waarin iedereen tot zijn recht kan komen en je mensen weer op hun benen zet. Maar dat ontslaat ons onderling niet van de verantwoordelijkheid om op elkaar te letten. Herstel van vertrouwen in de politiek en in de democratie vind ik heel belangrijk. Wantrouwen werkt echt ontwrichtend, ook voor het oplossen van andere problemen.' Standhardt is actief als burgerraadslid voor het CDA. Hoe ziet zij de relatie tussen geloof en politiek? 'Voor mij helpt mijn geloof mij om in de politiek niet cynisch te worden en om hoop en vertrouwen te houden.'

IRNA VAN DER WEKKE

Geweld in Israël en Palestina

Wat daar gebeurt gaat alle begrip te boven. Op Oecumenedenhaag.nl staat het volgende gebed dat geschreven is door pastoor Ad van der Helm en dat wij van harte overnemen:

Barmhartige Vader, de beelden van dood en verderf uit Israël/Palestina hebben ons diep geschokt. Dit land, het thuis van uw Zoon Jezus Christus, wordt verscheurd door onderdrukking en geweld. Mensen worden al tientallen jaren gevoed door vijandschap en haat. Deze dagen zien we een nieuw dieptepunt waarbij gewone mensen en kinderen slachtoffer worden van geweld dat niemand en niets ontziet. Wij bidden u om wijsheid opdat leiders andere wegen durven kiezen. We bidden om uw Geest van creativiteit die mensen inspireert opdat de goede krachten elkaar vasthouden en bemoedigen, opdat we de hoop op vrede niet opgeven, ook niet nu deze onmogelijk lijkt. Door Christus onze Heer. Amen.

FOTO: KRANICHT7 VIA PIXABAY

Geestelijke verzorging en dementie

‘Er zijn dagen dat ik vooral handen vasthoud’

Barbara Heckel is geestelijk verzorger in verpleeghuis Nebo in Den Haag, waar mensen wonen die kampen met dementie. Twee keer per jaar is er een speciale herdenkingsbijeenkomst waarin de overleden bewoners van het afgelopen halfjaar worden herdacht. Hun namen worden genoemd, en voor elk van hen wordt een roos neergezet.

‘Voor bewoners met dementie is een herdenkingsbijeenkomst verwarrend en confuserend’, vertelt Barbara Heckel, die als geestelijk verzorger deze bijeenkomsten leidt. ‘De herdenkingen zijn dan ook bedoeld voor familie, mantelzorgers en personeelsleden. Ze vinden plaats in november en in mei. In mei zijn er altijd meer overledenen dan in november, omdat in de winter meer bewoners sterven.’ Muziek, gedichten en het noemen van de namen zijn belangrijke onderdelen van zo’n herdenking. Het is een levensbeschouwelijke open bijeenkomst. God mag genoemd worden. Heckel: ‘In Nebo steken we geen kaarsen aan, maar gebruiken we rozen die een naaste of een personeelslid in een vaas zet bij het noemen van de naam.’

De laatste keer nodigde ik familieleden uit om ook zelf iets te zeggen. We hadden toen gekozen voor gele rozen, vanwege het voorjaar en het thema natuur. Vooraf was er tijdens de voorbereiding discussie of geel wel gepast was. Geel is immers ook de kleur van de jaloezie. Tijdens de bijeenkomst nam de zoon van een overleden bewoner het woord: ‘Mijn vaders lievelingslied was *The Yellow Rose of Texas*’, en hij pakte een gele roos. Dat raakte me. Het was toch de goede kleur.’

Aanvoelen wat er speelt

Als iemand dementie heeft, is het proces van afscheid nemen voor de omgeving al veel eerder begonnen. Heckel: ‘Dat maakt deze rouw ook anders. Berusting en oprecht verdriet zijn er tegelijkertijd en het mag er allebei

Barbara Heckel: ‘In Nebo steken we geen kaarsen aan, maar gebruiken we rozen die in een vaas worden gezet bij het noemen van de naam.’

zijn. Met bewoners praat ik ook over de dood. Ik schrik er niet van als bewoners aangeven dat ze dood willen. Ik probeer dan aan te voelen wat er speelt. Ik zal zelf niet met het woord dood komen als iemand er niet over praat.

‘Soms kun je wel woorden gebruiken, maar vaak niet’

Je moet geen dingen suggereren. Ik moest in dit werk leren om van woorden los te komen. In plaats van te reflecteren, raak ik bewoners vaak aan. Ze zoeken bijvoorbeeld hun ouders. Dat staat voor geborgenheid. Laatst liep een bewoner die net haar moeder

was verloren, op de gang te dwalen. Ik legde haar op bed en stopte haar in. ‘Oh wat fijn is dat’, zei ze.’

Handen vasthouden

‘Soms kun je woorden gebruiken, maar vaak niet’, vertelt Heckel. ‘Er zijn dagen dat ik vooral handen vasthoud. Dan denk ik wel eens: kan iemand anders dat ook niet doen? In dit werk beweeg ik me van heel intellectueel naar heel intuïtief. Ik kan het alleen maar samen met anderen doen. We zijn op dit moment op zoek naar nieuwe vrijwilligers die zowel levensbeschouwelijk als menselijkerwijs open in het leven staan, en in Nebo bij de zondagse kerkdiensten willen meehelpen. Dementie zorgt voor veel onrust. Op zondag komen de bewoners tijdens zo’n dienst soms

‘De tijd gaat voorbij’, zeggen we. Maar we vergissen ons: de tijd blijft en wij zijn het die voorbijgaan.

(François Raspail)

Tekst gebruikt in een herinneringsbijeenkomst

echt tot rust. Dat heeft te maken met de sfeer die je met elkaar vormgeeft.’

TOM MIKKERS

VRIJWILLIGER WORDEN IN NEBO OF IN EEN VAN DE ANDERE HUIZEN VAN SAFFIER? MAIL DAN NAAR B.HECKEL@SAFFIERGROEP.NL

Maand van de Toewijding

Koesteren en in ere houden

De oecumenische geloofsgemeenschap van de Haagse Dominicus viert de gedachtenismaand november als de Maand van de Toewijding. Voorganger Henk Meeuws vertelt hoe ze hierop kwamen.

De Haagse Dominicus is ontstaan uit een drang naar vernieuwing en ze zoekt die ook nu in tijden van krimp en vergrijzing. Recent is bijvoorbeeld het idee ontstaan om twee keer per jaar een themamaand te houden, waarbij de vieringen in die maand aansluiten. Zo werd november Maand van de Toewijding. Dit thema sluit aan bij de actuele aandacht voor de doden en het levenseinde. Rond Allerzielen gedenken mensen alom hun overledenen, versieren de graven, steken lichtjes aan. Maar, gedenken is méér dan ‘even denken aan’; het is iets anders dan ‘niet vergeten’. Gedenken is: gaande houden, bij het nu betrekken, niet verloren laten gaan.

‘Gedenken is gaande houden, betrekken bij het nu’

Daarom worden door het jaar heen overal op aarde telkens opnieuw de talloze doden van bijvoorbeeld de holocaust, 9/11, oorlogen en rampen met name genoemd. Zo ‘belijden’ we dat en hoe wij, in leven en dood, ons aan elkaar toewijden en toegewijd worden.

Hardnekkige toewijding

Op 5 november, de zondag na Allerzielen, doen we dat in de Haagse Dominicus door onze naaste overledenen en de ontelbare doden in onze (hendaagse) wereld liefdevol te ‘koesteren’. We stemmen in met hun roepen

smeken, bidden. We noemen eerbiedig hun namen. In de schaduw van de dood koesteren we hun licht, en wijden wij hen en onszelf toe aan het licht. Daarbij worden we gedragen door de liederen die we samen zingen, door het Hooglied uit de Mauthausencyclus van Theodorakis, door een filmfragment

uit *Nostalghia* van Tarkovski: met hardnekkige toewijding koestert een vreemde man een flakkerend kaarsvlammetje op zijn eenzame tocht door een leeg bassin.

Aandachtige eerbied

In de viering van 19 november gaat onze aandacht vervolgens uit naar

de zorg voor mensen op de drempel van de dood. Velen van ons hebben daar uit eigen ervaring vaak pijnlijk weet van. Aan de hand van het verhaal van Leandra Beeloo (vrijwilliger in een hospice) bevragen, overwegen en delen we wat zich in toewijding aan stervenden wellicht ten diepste toont. Je belangeloos, ‘omniet’, toewijden aan voor jou vreemde mensen wier levenseinde nadert, is dat niet een vorm van authentiek ‘liefdewerk’? Is liefdevolle toewijding aan een medemens die alles

moet loslaten, niet een elementaire dienst aan de fundamentele waardigheid van iedere mens, van haar of hem én van onszelf? Zou aandachtige eerbied voor degenen die ons voorgaan of voorgingen in de dood zelfs niet zoets zijn als het in ere houden van hun absolute beminnaarswaardigheid? Als dat zo is, dan

wordt wie sterft niet de dood in maar door de dood heen gedragen – in genade. Dan is elementaire toewijding sublieme eredienst. Dan zingen we terecht: ‘Ubi caritas et amor ibi Deus est’, ‘daar waar goedheid heerst en liefde, daar is God’.

HENK MEEUWS

advertentie

Ben jij een vrijwilliger met lef?

Word opruimcoach en help mensen om hun overvolle woning weer leefbaar te maken.

Als vrijwilliger van *Over de Drempel* bezoek je geïsoleerde mensen die in een overvol huis wonen.

Voor dit werk is het belangrijk om het vertrouwen van mensen te winnen en hen te motiveren om hun huis weer op te ruimen. Dit vrijwilligerswerk is intensief, maar ook ontroerend. Je ontmoet bijzondere mensen die niet doorsnee zijn. Het vrijwilligerswerk beslaat ongeveer drie tot vier uur per week. Je kunt rekenen op professionele training en begeleiding.

Over de Drempel is een project van Stek, in samenwerking met de GGD Haaglanden.

Voor meer informatie:

Jan Grotendorst (projectleider)
jgrotendorst@stekdenhaag.nl | 070 318 16 16

stekdenhaag.nl/doe-mee-/opruimcoach

OP 26 NOVEMBER VAN 14.30-17.30 U. IS DE FILM *NOSTALGHIA* TE ZIEN IN DE BETHELKAPEL, THOMAS SCHWENCKESTRAAT 28/30. AANMELDEN HOEFT NIET, MAG WEL VIA HENK.MEEUWS@GMAIL.COM O.V.V. ‘NOSTALGHIA’. TOEGANG GRATIS, GRAAG EEN BIJDRAGE IN DE ONKOSTEN.

Religieuze rituelen bij het levenseinde

Wat niet te zeggen is, wordt zichtbaar

Op 2 november is het Allerzielen, de dag waarop onder andere in kerken en zorginstellingen de overledenen worden herdacht. Zowel in rooms-katholieke als in protestantse kerken kent men rituelen die bij het naderende levenseinde steun en troost kunnen bieden. Twee voorgangers vertellen hoe zij dit doen en ervaren in hun dagelijkse praktijk. 'Ik ben blij dat ik dit kan doen.'

De Rooms-Katholieke Kerk kent het sacrament van de ziekenzalving. Dit is gebaseerd op een Bijbeltekst uit Jacobus 5: 13-16. De priester brengt olie aan op het voorhoofd en op de handen van de zieke met de woorden: 'Moge onze Heer Jezus Christus door deze heilige zalving en door zijn liefdevolle barmhartigheid u bijstaan met de genade van zijn Heilige Geest. Moge hij u van zonden bevrijden, u heil brengen en verlichting geven.'

Heling en verzoening

Pastoor Dolf Langerhuizen van de parochie Maria Sterre der Zee vertelt: 'De ziekenzalving is bedoeld om troost en bemoediging te geven, een mogelijkheid waarbij je je kunt openstellen voor helende krachten. Ik merk dat zieken zich na dit ritueel makkelijker kunnen overgeven en zich verzoenen met zichzelf, hun naasten en met God. In de Rooms-Katholieke Kerk is de ziekenzalving een sacrament en dat betekent dat het goddelijke aanwezig is. Dat is een ervaring die je kunt voelen, maar waarvoor onze woorden tekortschieten. Vaak word ik pas geroepen als iemand al terminaal is en dat is jammer. Een bewust beleefde ziekenzalving kan zoveel vrede geven. Als pastor ben je dicht bij de zieke, maar ook bij diens familie. Ik merk vaak de behoefte bij de familie om met elkaar over het naderend afscheid te praten.'

Verbondenheid

Langerhuizen: 'Nadat ik de zieke heb gezalfd, vormen we een kring door elkaars handen vast te houden. Samen bidden we het Onzevader en een Weesgegroet: "Wees gegroet, Maria, vol van genade, de Heer is met u, gij zijt de gezegende onder de vrouwen, en gezegend is Jezus, de vrucht van uw schoot. Heilige Maria, Moeder van God, bid voor ons, zondaars, nu en in het uur van onze dood, Amen." Bidden in die kring drukt verbondenheid uit en roept vaak ontroering op.

'Een bewust beleefde ziekenzalving kan veel vrede geven'

We kennen ook de gemeenschappelijke ziekenzalving voor mensen die broos zijn geworden door ziekte of ouderdom en die bedoeld is om hen te bemoedigen en te steunen. De zalving is onderdeel van een viering en past in de pastorale context waarin we met elkaar zingen en bidden en na afloop bij de koffie met elkaar pastorale gesprekken voeren. Ik ben blij dat ik dit kan doen.'

Kunstwerk 'Gedragen op vleugels' van pastoor Omer Gielliet (*1925 – †2017)

Weldadige olie

In de Protestantse Kerk Nederland (PKN) kent men inmiddels de ziekenzalving ook, al wordt er – voor zover wij weten – nog niet heel vaak gebruik van gemaakt. Rienk Lanooy, predikant van de Kloosterkerk, doet dat indien gewenst wel: 'Het is altijd mooi om zo'n ritueel uit te voeren en het is krachtiger dan alleen een gesprek met de stervende. Een ritueel stijgt boven het persoonlijke uit en betekent vaak ook veel voor dierbaren die erbij zijn. Met een ritueel gebeurt er iets wezenlijks, het is een zichtbare handeling die iets uitdrukt van het onzichtbare. Wat niet te zeggen is, wordt zichtbaar.'

Aan het begin van de ziekenzalving zegt Lanooy: 'De zalving is geen medicinaal gebruik, maar zoals olie weldadig is voor huid en lichaam, zo is de zalving een teken van het goede dat God ons mensen wil geven door zijn Geest. Het is Gods antwoord op de gebrokenheid en kwetsbaarheid van ons bestaan. Ik gebruik voor het gebed en de handoplegging de teksten uit het Dienstboek van de PKN.' Er wordt een kaars aangestoken en een gebed uitgesproken: 'God, zonder dat wij u zien zijt gij aanwezig, zonder dat wij u horen spreekt gij uw woord, zonder dat wij tot u reiken reikt gij uw hand en deelt gij uw leven met ons – wij bidden u: maak ons dan door uw Geest open en ontvankelijk opdat wij verstaan wie gij wilt zijn voor ons, door Jezus uw Zoon al de dagen dat wij leven en in eeuwigheid. Amen.'

Dan volgt de handoplegging: 'De God van alle genade hele jou in zijn liefde, vertrooste je door zijn Geest

Een ervaring uit de praktijk

'Er gebeurde iets als een bliksemflits'

Mijn moeder overleed enkele jaren geleden toen ze 98 jaar was. De laatste dertien jaar van haar leven leed zij aan vasculaire demantie. In haar laatste dagen werd ik door het verzorgingshuis gebeld met de mededeling dat het echt niet goed met haar ging. Ze was niet meer aanspreekbaar. Ik ben direct naar haar toe gegaan. Ze lag in bed en was erg onrustig. Ik brandde een kaarsje, zette zachte achtergrondmuziek op, creëerde als het ware een coconnetje om haar heen, maar ze bleef onrustig. Op een gegeven moment kreeg ik een ingeving. Ik dacht: oh, wacht even, ik moet een priester bellen! Mijn moeder was een katholieke gelovige die dat vooral met hart en handen vormgaf. Voor mij was het geloof ver weggezaakt, ik hield me daar al lang niet meer mee bezig. Maar ik belde de Scheveningse Antonius Abtkerk, waar mijn moeder af en toe naartoe ging. De dienstdoende pastoraal werker Jan Eijken kwam direct, met de woorden: 'Ik kom bij u om u bij te staan.' Hij gaf mijn moeder een kruisje op haar voorhoofd,

bad het Onzevader en daarna Wees Gegroet, Maria. Ik bad beschroomd mee. Op dat moment gebeurde er iets als een bliksemflits. Mijn moeder was in één klap helemaal aanwezig en alert, haar ogen waren open, alle onrust was verdwenen. Ik zag ineens de moeder terug die ik kende voordat ze aan demantie begon te lijden. Wat er met haar gebeurde verbijsterde mij, want wat ik zag was een enorme levenskracht. Wat gebeurt hier, hoe kan dit gebeuren? Wat is dit voor geloof? Ik durf het woord 'heilig' er niet voor te gebruiken, maar het was beslist heel-makend.

Daarna ben ik zelf gaan zoeken, want ik wilde die levenskracht ook graag vinden. Ik ging naar verschillende kerken, woonde lezingen bij en kreeg steeds meer interesse. Nog steeds ben ik zoekende, maar ik heb me ook gerealiseerd dat dat erbij hoort en dat dat met ups en downs gepaard gaat.

INEKE FRIESEN

en vervulle je met zijn vrede door Jezus Christus, onze Heer. Amen.'

En tot slot de zalving van hoofd en handen: 'NN, ik zelf je in de naam van de Vader, de Zoon

en de Heilige Geest, tot heling van ziel, geest en lichaam. Amen.'

GREET KAPPERS

Allerzielen op begraafplaatsen

Troostende gedichten

Dichters van het collectief Dichter bij de dood dragen op begraafplaats Oud Eik en Duinen troostende gedichten voor aan bezoekers. Er is gelegenheid tot het branden van een kaarsje. Info: dichterbijdedood.nl.

DO. 2. 19-21 U. BEGAAFPAASTEN OUD EIK EN DUINEN, LAAN VAN OUD EIK EN DUINEN 40

In paradysum

De begraafplaats St. Jozef is verlicht met kaarsjes en lampjes. Op verzoek worden graven gezegend en zangers van het koor Deo Sacrum zingen het *In paradysum* bij de graven.

DO. 2. 20 U. BEGAAFPAASTEN ST. JOZEF, BURGEMEESTER HOVYLAAN 70

Fakkels

Op de begraafplaatsen St. Petrus Banden en St. Barbara zijn er Allerzielenvieringen om 16.00 uur. Er zijn fakkels om bij de graven te plaatsen en de graven kunnen gezegend worden.

DO. 2 16 U. BEGAAFPAASTEN ST. PETRUS BANDEN, KERKHOF LAAN 10 EN ST. BARBARA, ST. BARBARAWEG 6

Het gezicht van de kerk in de buurt

Een plek waar werelden elkaar kunnen ontmoeten

Een rigoreus opgeknapte ontmoetingsruimte, met een nieuwe naam en nieuw elan. De Bethlehemkerk aan de Azaleastraat verwacht veel van haar inloopcafé Dichtbij.

Al in de eerste week van het prille inloopcafé Dichtbij hebben drie dames van de creacub en twee deelnemers aan het maaltijdproject de vernieuwde ontmoetingsruimte van de Bethlehemkerk ontdekt. Dat is

niet zo vreemd. Het oude wijkgebouw Eltheto is radicaal veranderd. Meubilair, styling, kleurgebruik – de wedergeboorte is compleet. ‘De ruimte was wit, sfeerloos, er zat niemand, hij was altijd dicht’, zegt dominee Thejon Bos. ‘Het oogde niet huiselijk, het had meer een soort koel vergaderklimaat.’ Missionair ouderling Jonathan van der Geer: ‘Het was alleen voor bestemmingsverkeer.’ Hij doelt op de studentenvereniging, de Congolese kerkgemeenschap, verschillende koren en kerkclubjes en het maaltijdproject, activiteiten die er elk op hun eigen tijdstippen plaatsvonden. ‘Er zat geen coherent idee achter. Doordeeweeks was het een gesloten gebouw.’

Niet bepaald het aanzien van een kerk die midden in de Haagse samenleving wil staan. ‘Het is begonnen als een verlangen om beschikbaar te zijn voor de buurt, dat heel breed rezoneerde in de kerk’, zegt Van der Geer. ‘Dit is het gezicht van de kerk in de buurt’, vult Bos aan. ‘Hoe mooi zou een ruimte zijn, waarin alles en iedereen kan in- en uitlopen?’ Dat is gelukt. Ruim twintig vrijwilligers – in het ideale geval worden dat er vijftig, veertig – staan paraat voor koffie, thee en aanverwante zaken. De ploeg bestaat uit gemeenteleden, christelijke studenten en ook mensen ‘van buiten’. Beschikbaar voor het spreekwoordelijke luisterend oor, als daar behoefte aan is. Dominee en ouderling verwachten dat die behoefte er zeker zal zijn. ‘Ik denk dat het failliet van onze cultuur zich aankondigt’, zegt Bos. ‘In onze cultuur worden bestaansvragen overschreeuwd, er wordt overheen gewalst. Wat schoonheid met je doet, wat pijn met je doet.’

‘Waar zit iemands onrust, waar iemands verlangen?’

Volgens Bos is de moderne mens in een soort narcose gebracht, maar wordt hij die langzamerhand beu. ‘We moeten terug naar plekken waar men de bestaansvragen rustig kan bespreken.’ Van der Geer: ‘Ik denk dat dit soort plekken schaars zijn. Het hele terrein van het mensenleven mag hier aandacht krijgen. Dit is een plek waar het oordeel afwezig is of wordt vertraagd. Je hoeft niets op te houden, je neemt gewoon jezelf mee.’

Zingeingsvragen

Hoe je het ook wendt of keert, een kerk is natuurlijk wel een christelijk instituut. ‘Het is niet zo dat we meteen heel diepe zingeingsvragen op je afvuren’, verzekert Van der Geer. ‘Het christelijke ligt er niet bovenop’, beaamt Bos. ‘Maar tegelijkertijd schuwen we het niet. Dit is een plek waar werelden elkaar kunnen ontmoeten. Wat wij hier ontvangen door te participeren in een christelijke gemeenschap, is te mooi om voor onszelf te houden. Soms denk ik: God, dat zou ik de hele wereld gunnen. Zou je het ook niet eens proberen?’

‘Bestaansvragen worden in onze cultuur overschreeuwd’

De dominee beseft dat zoiets een behoorlijke opgave is. ‘Je staat in een frontlinie in een geseculariseerde cultuur, waarin het woord ‘God’ niets meer oproept. Dat gegeven alleen al: een in- en in geseculariseerde samenleving. Hoe breng je op een betekenisvolle manier God ter sprake? Hoe krijg je contact met: waar zit iemands onrust, waar zit iemands verlangen? Het zou een mooi bijproduct zijn als je met elkaar tot de ontdekking komt dat je meer gemeen hebt dan je denkt. Dat je het verlangen naar het goede leven deelt. Wat dient het leven, waar bloeit het leven van op?’

MATTHIJS TERMEER

OPENINGSTIJDEN INLOOPCAFÉ DICHTBIJ, AZALEASTRAAT 2: MAANDAG-DONDERDAG VAN 10.00-13.00 UUR, VRIJDAG VAN 10.00-16.30 UUR

Thejon Bos (l) en Jonathan van der Geer in inloopcafé Dichtbij van de Bethlehemkerk.

IN-DRUK

Nova – gevolgd door *Den Haag Vandaag* – was jarenlang mijn dagsluiting na een avond van vergaderen of het schrijven aan een artikel. Een van de presentatoren was Clairy Polak, en ik bewonderde haar vriendelijke, maar vasthoudende wijze van interviewen. Ze liet zich niet met een kluitje in het riet sturen. In 2010 verdween *Nova* en presenteerde Clairy onder andere *Het Filosofisch Kwintet*. Na een kerkdienst schoof ik er graag even voor aan. Als de filosofen aan tafel dreigden in gedachteswolken te verdwijnen, wist ze hen resoluut terug te voeren naar het aan de orde zijnde thema.

Toen Clairy Polak op 31 augustus van dit jaar overleed (dezelfde sterfdatum als mijn moeder), bedacht ik dat ik nog steeds een ongelezen boek van haar had liggen: *Voorbij, voorbij* (2019). Lezen dus. In romanvorm beschrijft ze hoe ze haar man stukje bij beetje verliest aan Alzheimer. Het is, om een ouderwets woord te gebruiken, een smartelijk verslag van een strijd die niet te winnen is. Haar verhaal wordt afgewisseld door (jeugd)herinneringen die haar man op schrift stelde in de periode waarin zijn kortetermijngeheugen hem in de steek liet. Wie er in zijn naaste omgeving mee te maken heeft (gehad), zal veel bekend voorkomen in deze roman. Leo, de naam van het romanpersonage, doet er in het begin luchtig over. Zij probeert haar

VOORBIJ

bezorgdheid en vertwijfeling voor hem te verbergen. Maar onvermijdelijk komt het moment dat ze de zorg niet meer aankan: hij verwaalt buiten, ze neemt zijn autosleuteltje in beslag, komt niet aan slaap toe.

En ten slotte ‘ontvoert’ ze hem naar een verpleeghuis. Maar al te herkenbaar. Mijn moeder klaagde dat er niemand kwam, terwijl we,

mijn zussen en kinderen, trouw langskwamen. Eten klaarmaken kwam er niet meer van en we moesten regelmatig bedorven zaken uit de koelkast wegdoen. Maar naar een verpleeghuis? Nooit! Voorbij, voorbij: al het moois dat je

samen deelde. Wat blijft is bezorgdheid, boosheid, schuldgevoel. Heel verdrietig is het dan als mensen hun maatje in het verpleeghuis langzaam zien desintegreren. Iemand weet niet meer waar een vork of lepel toe dient, herkent haar dochter niet meer, loopt roepend door de gang. Clairy Polak noemt ook de ‘helpers’ die zeggen: ‘Je hoeft er niet elke dag heen. Hij weet dat toch niet meer.’ Maar je gaat niet alleen voor hem, óók voor jezelf. Want de liefde in jouw hart is nog niet gestorven. Voor een vriendin die de diagnose Alzheimer had gekregen, schreef ik dit gebed – en voor haar man natuurlijk:

*Trooster,
Om mij heen de stilte van vergeten.
Woorden heb ik niet voor wat ik verloor.
Dat ‘Gij mij niet zult begeven en verlaten’,
laat het waar zijn, zeg het aan mijn oor!
In de ogen van mijn lief is het te lezen,
vereenzaamd zijn wij, tegen wil en dank.
Zullen wij elkaar steeds vreemder worden?
Maar dan die stem, de streling van zijn hand,
de fluistering van een troostende nabijheid:
in onze tranen het zout van kyrie en gloria.
Verloren geluk, wat brengt ons de morgen?
Wij, doe ons U vinden, houd ons bijeen.*

ROB VAN ESSEN

Familiemusical

Jong en oud zijn van harte welkom bij de familiemusical *De Barmhartige Vader*. Lilli's vriendin Monika had ruzie met haar vader en nu heeft ze het gevoel dat niemand van haar houdt. Lilli's speciale vriendin Samuella neemt haar mee in het verhaal van Benjamin, die van huis gaat en zijn erfenis verspilt. Benjamin durft zich niet meer thuis te vertonen. Of toch wel? Benjamin's vader is dolblij om zijn verloren zoon weer terug te hebben.

ZA. 11. 19-21 U. EMMAUSKERK, LEYWEG 930. TOEGANG € 5.

Talentenveiling

Op de talentenveiling in de Bosbeskapel worden artikelen en diensten per opbod geveild door veilingmeester Jacob Korf. De opbrengst is bestemd voor de stichting KidsCare Kenia, die in het zuidoosten van Kenia steun biedt aan arme, kinderrijke gezinnen. Deelnemers kunnen zelf artikelen of diensten aanbieden of vragen. Hoe creatiever deze zijn, des te interessanter de veiling.

ZA. 25. 14 U. BOSBESKAPEL, BOSBESSTRAAT 5. INFO: DENHAAG-ZUIDWEST.NL

Bas Ragas kijkt in de spiegel van de Bijbel

‘We spelen alle rollen die in de Bijbel voorkomen’

‘Als iemand deugt is dat tegenwoordig niet meteen een compliment. Ik vind dat vreemd. Het is toch fijn als iemand aardig is.’ Aan het woord is zanger en musicalster Bas Ragas, die momenteel met zijn voorstelling *In Gods naam* door Nederland trekt en ook Den Haag aandoet. Wat drijft hem daarbij?

De voorstelling *In Gods naam* gaat over de vraag wat de Bijbelse verhalen ons vandaag nog kunnen zeggen. ‘Ik ben zo geïnspireerd geraakt door die verhalen,’ vertelt Ragas. ‘Dat is begonnen bij Ad van Nieuwpoort. Hij was predikant in het dorp waar ik woonde. Hij vertrok uit Bloemendaal en werd predikant in Den Haag. Dat vond ik iets minder leuk, lieve mensen in Den Haag. Door Ad ben ik de Bijbel gaan lezen in de geest van de theologie van de Amsterdamse School. Dat gaat over lezen wat er staat en niet bang zijn voor de moeilijke woorden. Durf een oude vertaling te lezen. Verlaag de lat niet en ga de Bijbel lezen met iemand die er verstand van heeft.’

Aannames en vooroordelen

Ragas hoopt dat de bezoekers van zijn voorstelling net zo enthousiast en gebiologeerd raken door de verhalen als hijzelf. Ragas: ‘Ik speel de

voorstelling samen met actrice, zangeres en cabaretière Yvonne van den Eerenbeemt. Zij doet veel satire. Dat laatste is belangrijk want de Bijbel houdt ons altijd een spiegel voor. De mensen nemen elkaar namelijk de maat in de Bijbel.

‘Net als het leven is de Bijbel geen pats-boem-show’

Mijn ontdekking is dat we eigenlijk alle rollen spelen die in de Bijbelverhalen voorkomen: zowel de persoon die je wel wilt zijn als degene die je niet wilt wezen. Yvonne kan ook waanzinnig mooi zingen. We zingen samen covers van Kiss, Elvis en Händel. Liedjes en melodieën die platgeslagen zijn en clichés zijn geworden laten we van een nieuwe kant zien. Dat is eigenlijk ook wat we met Bijbelverhalen willen doen. Die zijn

Bas Ragas: ‘Met de kennis en inspiratie van nu was ik misschien vroeger wel dominee geworden.’

vaak ook van allerlei aannames en vooroordelen voorzien. Die willen we wegnemen.’

Domme vragen

Ragas zou het prachtig vinden als mensen na de voorstelling de Bijbel erbij pakken en weer beginnen te lezen. ‘Laat het ongemak varen’, is zijn oproep. ‘Domme vragen bestaan niet. Ik ging zelf veel te rade bij Ad toen ik de Bijbel ging lezen. Die gesprekken leidden ook tot het boek *Jezus waarom?*, dat we samen schreven en dat binnenkort verschijnt. Natuurlijk heb ik

vragen gehad. Hoe moet je de hemel zien of hoe kun je naar God kijken?’ Ragas zegt een leven lang door te willen met de Bijbel: ‘Met de kennis en inspiratie van nu had ik misschien vroeger wel dominee willen worden. Ik vind het fantastisch om Bijbelverhalen te delen die ons ook nu nog zoveel te zeggen hebben. De Bijbel is net als het leven geen pats-boem-show. Het wonder van het leven en de kracht van die verhalen zijn te verbinden met elkaar.’

TOM MIKKERS

DE VOORSTELLING *IN GODS NAAM* IS IN DEN HAAG TE ZIEN OP 20 DECEMBER OM 20.15 U. IN THEATER AAN 'T SPUI, SPUI 187. NA DE VOORSTELLING IS ER EEN NAGESPREK MET BAS RAGAS EN AD VAN NIEUWPOORT. KAARTEN À € 25 VIA THEATERINGODSNAAM.NL

BAS RAGAS EN AD VAN NIEUWPOORT, *JEZUS WAAROM? EEN ONTDEKKINGSREIS DOOR DE BIJBEL*. PROMETHEUS, OKTOBER 2023.

Vrijwilliger in het hospice:

‘Iets doen voor een ander is goed voor je ziel’

Liesbeth Akkerman is vrijwilliger in het Haagse Jacobshospice. In dit bijna-thuis-huis kunnen ernstig zieke mensen de laatste weken en dagen van hun leven doorbrengen. Toch is het geen somber sterfhuis, maar ‘een huis van licht en warmte’.

jaar één van hen. Zij is 73 jaar en werkte voor haar pensionering als wijkverpleegkundige. Veel mensen denken dat het hospice een somber sterfhuis is, maar zij noemt het ‘een huis vol licht en warmte’. Ze vertelt dat ze aan dit vrijwilligerswerk is begonnen doordat ze van zorgen houdt en geïnteresseerd is in mensen. ‘Ik ben nieuwsgierig, hoe ga je op een goede manier dood? Ik vind het fijn de laatste periode van iemands leven zo mooi

en prettig mogelijk te maken en tegelijkertijd, door de zorg over te nemen, de familie en naasten weer partner of kind te laten zijn in plaats van mantelzorger.’

Leven en dood

Liesbeth begon als vrijwilliger aan het bed: mensen helpen met wassen en aankleden, een praatje maken, de kamer gezellig maken, een hand- of voetmassage geven, gewoon er zijn. ‘Het is steeds aansluiten bij de mens die daar ligt. Mijn ego is totaal niet belangrijk, wij zijn er voor de gasten’, zegt ze. Een jaar geleden is ze overgestapt naar gastvrouw zijn, wat inhoudt

dat ze de gasten en hun bezoek beneden of in de tuin ontvangt met bijvoorbeeld een kopje koffie. Ze komt er altijd voldaan vandaan. Ze krijgt waardering voor wat ze doet, maar er is meer dan dat.

‘Het gaat hier over kwaliteit van leven en van sterven’

‘Het is intens werk’, zegt ze. ‘Maar het scheelt dat ik ben opgegroeid in de overtuiging dat leven en dood onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Natuurlijk zijn er schrijnende situaties en daar leef ik ook in mee, maar ik heb dan ook direct de professionele distantie dat het niet mijn dierbaren zijn. Het gaat hier over kwaliteit van leven en sterven. Ik zeg ook altijd: iets doen voor een ander is goed voor je ziel. In het hospice werken is ook mijn eigen voeding. Zo er-vaar ik dat.’

Rituelen

Wanneer in het hospice iemand is overleden, worden er in de hal twee kaarsen aangestoken. Op het moment dat de overleden gast het huis verlaat, worden deze kaarsen uitgeblazen. Liesbeth vindt rituelen belangrijk in het leven. ‘Dat komt ook door mijn kerkelijke achtergrond. Ik vind het mooi om bij een uitgeleideritueel te zijn dat in overleg met de gast en de familie van tevoren is afgesproken. Er is muziek, een gedicht, er zijn persoonlijke woorden of helemaal niets als de persoon in kwestie dat zo wilde. Het gaat erom dat mensen hier zichzelf kunnen zijn, dat ze zich rustig voelen en veilig.’

Achter de gevels van de Koningin Emmakade bevindt zich een bijzonder huis dat plaats biedt aan zes mensen die niet lang meer te leven hebben. In het Jacobshospice verblijft elk van hen in een sfeervol appartement. Zij kunnen ook gebruikmaken van een gemeenschappelijke huis- en eetkamer, een familiekamer en een prachtige stadstuin. Hier staat de mens centraal en niet zijn of haar ziekte. Er wordt palliatieve zorg gegeven. Dit is zorg voor mensen die niet meer kunnen genezen en die onder meer bestaat uit pijnbestrijding, sociale en spirituele zorg en ondersteuning van de naasten.

‘Ik ben nieuwsgierig: hoe ga je op een goede manier dood?’

Dit bijna-thuis-huis zou niet kunnen bestaan zonder een grote en diverse groep vrijwilligers. Er zijn er die helpen aan het bed, anderen zijn gastvrouw, er is een kookploeg, een boodschappenploeg, een tuinploeg en er zijn vrijwilligers die klusjes doen. Liesbeth Akkerman is al vijf

De gasten van het Jacobshospice kunnen gebruikmaken van de sfeervolle familiekamer.

JOLLY VAN DER VELDEN

Rooms-Katholieke kerken

Parochie Maria Sterre der Zee. Info: rkdennaag.nl
Centrum. Jacobus de Meerdere-kerk, Parkstr. 65a. Nederlands: zo. 9 u. en 11 u. Wo. 1/11 19.30 u. Allerheiligen. Do. 2/11 19.30 u. Allerzielen
Schilderswijk. Marthakerk, Hoefkade 623. Zo. 9.15, 13 u. Engels/Afrikaans. Wo. 1/11 9 u. Allerheiligen.
Haagse Hout. Paschaliskerk, Wassenaarseweg 53. Zo. 11 u.
Marlot. Onbevlekt Hart van Maria, Bloklandenplein 15. Zo. 17 u. Zo. 9.30 u.
Zeeheldenbuurt. Ignatiuskerk, Elandstr. 194. Zo. 11 u. Zo. 4/11 16 u. Taizéviering
Regentessekwartier. Agneskerk, Beeklaan 188. Zo. 20 u. en zo. 9.30 u. 11.30 u. Spaans. Wo. 1/11 19.30 u. Allerheiligen.
Scheveningen. Antonius Abtkerk, Scheveningseweg 233. Zo. 11 u. Wo. 1/11 10 u. Allerheiligen.
Parochie De Vier Evangelisten Info: rkparochiedevierevangelisten.nl
Valkenbos. Titus Brandsmakerk, Kamperfoeliestr. 279. Vrij. 10 u. Zo. 10.30 u. Do. 2/11 15.30 u. Allerzielen.
Loosduinen. Kerk Maria van Eik & Duinen, Loosduinse Hoofdstr. 4. Di. 10 u. Zo. 11 u. Wo. 1/11 19 u. Allerheiligen. Do. 2/11 19 u. Allerzielen. Na afloop processie naar begraafplaats St. Jozef. Zo. 18/11 19 u. choral evensong
Waldeck/Kijkduin. Pastoor van Arskerkerk, Aaltje Noorderwierstr. 4. Do. 10 u. Zo. 17 u. Zo. 10.30 u. (5/11 gesloten). Do. 2/11 10.30 u. Allerzielen.
Leyenburg. Emmauskerk, Leyweg 930. Zo. 13 u. Zo. 9.30 u. Wo. 10 u. Wo. 1/11 10 u. Allerheiligen. Do. 2/11 10 u. Allerzielen.

Kerken met vaste voorgangers

Anglican Church Ary van der Spuyweg 1. Zo. 11 u. Holy Communion, 17 u. Contemporary Worship 4de Zo. 17 u. Choral Evensong.
American Protestant Church Esther de Boer-van Rijcklaan 20. 10 u.
Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastr 7. Zo. 5/11 10 u. H. Willibrordus, 12,19/11 eucharistieviering, 26/11 verjaardag kerkwijding. Zo. 12/11 16 u. Vesper.
Vredekerk Maartensdijklaan 126. Arabisch: za. 19 u. Nederlands: zo. 10.30 u.
Leger des Heils Ambachtsgaarde 198. Zo. 10.30 u. met muziekcorps.
Apostolisch Genootschap Loevesteinlaan 170. Zo. 10 u. met zang en muziek. apgen.nl. Geen vaste voorganger.
Zevendedagsadventisten Robijnhorst 197. Zo. 10 u. bijbelstudie, 11 u. dienst.
Quakers Stadhouderslaan 8. Zo. 10.30 u. stille samenkomst.
Taizé Buurt- en kerkhuis Bethel, Thomas Schwenckestraat 30, maandag 19.30 u.

Soms wijzigen de tijden van de diensten. Check tevoren de website van de kerk van uw keuze.

Kerken van de Protestantse Kerk Nederland (PKN)

Kerkgebouwen	Tijd	5 november	12 november	19 november	26 november
Lukaskerk Om en Bij 2.	10.15	ds Jannet van der Spek HA	ds Mirjam Rigterink	ds Jannet van der Spek	Lutherse kerk
Duinzichtkerk V. Hogenhoucklaan 89	10.00	dr Ad van Nieuwpoort	dr Ad van Nieuwpoort	ds H. Steinvooort	dr Ad van Nieuwpoort
Christus Triumfatorkerk Julia v. Stolberglaan 154	10.00	ds Jaap van den Akker	Karlijn Kwint	ds Jaap van den Akker	ds Jaap van den Akker
Pax Christikerk Vlamburg 2	11.00	ds Jasper Klapwijk	Ernst Zwart HA	ds Pieter van den Ende	ds Jasper Klapwijk
Marcuskerk Jan Luykenlaan 90	10.00	ds Jantine Veenhof	ds Jantine Veenhof	ds Bas Plaisier	ds Jantine Veenhof
De Oase Van Meursstraat 1	10.00	ds Durkje Sikkema	kringviering	ds Jantine Veenhof HA	ds David Schiethart
Bergkerk Daal & Bergselaan 50 A	10.00	ds David Schiethart	ds Adrie Sterrenburg	ds Casper van Dongen	ds Olivier Elseman
Maranathakerk 2e Sweelinckstr.156	10.30	ds Ad Alblas	ds Rob van Essen	ds Robert Jan Bakker	ds Mark van der Laan
Noorderkerk Schuijstr. 9-11	10.00	ds Greet van 't Slot	Huub Oosterhuis dienst	ds Hanneke Allewijn	ds Jaap van de Meent
Vieringen Lux	11.30	Arte Havenaar	Rik Zwalua	ds Thejon Bos	Rik Zwalua
Bosbeskapel Bosbesstr. 5	10.00	ds J. Dondorp	ds J. Dondorp	ds Nico den Bok	ds Casper van Dongen S&T
Abdijskerk Willeml-III-str. 40	10.00	ds Meindert Burema	ds Casper van Dongen	ds Martin van Wijngaarden	ds Nel van Dorp S&T
Shalomkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds T. Koelewijn	ds Mark van der Laan	ds Nel van Dorp	ds Jacob Korf HA
Bethelkerk Scheveningen J. Kokstr.173	10.00	ds Charlotte van der Leest	ds Gerco Lock	Jacintha Swieb	ds Gerco Lock
Oude Kerk Keizerstr. 8	10.30	ds Barend Weegink	ds J. Henzen	ds Barend Weegink HA	ds Barend Weegink
Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds Gerco Lock	ds Jacob Korf	gastvoorganger	ds Charlotte van der Leest
Pr. Julianakerk Tesselsestr. 6	10.00	1/11 19u dankdag 5/11 Bernhard van Vreeswijk	ds R. de Wit	ds Bernhard van Vreeswijk evangelisatie	ds Bernhard van Vreeswijk
De Toevlucht Laan v. Hoornwijck 140	10.00	ds Attie Minnema	ds Axel Wicke	ds Attie Minnema	ds Attie Minnema S&T
Bethlehemkerk Laan v. Meerdervoort 627	10.00 16.30	1/11 dankdag 14.30, 19.30 ds Bert Karel Foppen ds Bert Karel Foppen ds L. Wullschleger	drs Louis Wullschleger ds Bert Karel Foppen	dr Paul Visser Ds. G.J. Anker	ds Bert Karel Foppen ds C. Saly
Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren	ds Hans le Grand	ds Jacob Korf	ds Karl van Klaveren
Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00	ds Aafke Zaal	ds Rienk Lanooy HA	ds Rian Veldman	10.30 ds Rienk Lanooy cantate
Ev. Lutherse Gem. Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Fokke Fennema	ds Jannet van der Spek HA	ds Taco Smit	ds Erwin de Fouw
Église Wallonne Noordeinde 25	10.30	Virginie Lacomme	pasteur Alain Rey	pasteur Alain Rey	Joop la Grouw
Oude Kerk Herenstraat 77 Voorburg	10.00	ds Leneke Marchand	ds Giel Schormans 19u muzikale vesper	ds Leneke Marchand	ds Leneke Marchand, ds Giel Schormans
Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds A. Brabander	ds Robert Stigter met doventolk	pastor M. Hofman	ds A. Brabander

Overige kerken

Kerkgebouwen	Tijd	5 november	12 november	19 november	26 november
Deutsche Ev. Gem. Bleijenburg 5	10.30	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfrin Margit Gill	Pfr Thomas Vesterling
Doopsgezinde Gem. Paleisstr. 8	10.30	ds Marijn Vermet	ds Anneke van der Zijpp	ds Marijn Vermet	vierde zondag
Ev. Broedergem. Hernhutters Chasséstr. 1	10.00	doop	zr Christine Welschen	W. Idoe, zr Christine Welschen	zr Christine Welschen
Haagse Dominicus Th. Swenckestr. 30	10.30	Koesteren Henk Meeuws, Heleen Goddijn	X	In ere houden Henk Meeuws, Tamme Wiegiersma	X
Indon. Ned. Chr. Kerk Jan Luijkenlaan 92	14.00	ds Stanley Tjahjadi HA	ds Johannes Linandi	ds Stanley Tjahjadi	ds Chandra Gunawan
Ekklesia Brouwersgracht 2-k, in steeg door hek	11.00	X	Herdenking overledenen	X	Gespreksviering
Kruispuntgem. Bloklandenplein 15	11.15	X	X	eucharistie ds Fokke Fennema	X
Remonstrantse kerk Laan v. Meerdervoort 955	10.30	ds Antje van der Hoek, ds Reinhold Philipp	ds Jan Douwes	ds Reinhold Philipp	ds Johan Goud
Geref. Kerk Vrijemaakt Duinkerkerstr. 9	9.30	ds Jasper Klapwijk	ds Beppie Wessels	ds Hans van 't Hoff	ds Jasper Klapwijk
Franciscuskerk N. Broeckhuijsenstr. 23	10.30	ds Mineke Kroes S&T	pastor Bernadette Janssens	pastor Nanda de Hoop	ds Robert Nangu

Symbolen X geen dienst * zie website van de kerk HA: Heilig Avondmaal S&T: Dienst van Schrift en Tafel

Firma A. H. Kerkhof & Zon
Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:
• levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra naar uw keuze met ons advies, bijvoorbeeld:
• Ad Patres Frederik Hendriklaan 7 's-Gravenhage (Statenkwartier)
• diverse andere uitvaartcentra in 's-Gravenhage en omstreken
• bij begraafplaats of crematorium

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227
2517 ET 's-Gravenhage
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl **070 345 16 76**
www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

ENGELN & SPOOR
UITVAARTVERZORGING

VERZORGD, CORRECT, STIJLVOL

Engelen & Spoor Uitvaartzorg richt zich op het verzorgen van uitvaarten in Den Haag en omstreken. Wij hebben jarenlange ervaring in traditionele, religieuze en eigentijdse uitvaarten en staan garant voor een verzorgde, correcte en stijlvolle uitvoering van de uitvaart.

U KUNT ONS 24 UUR PER DAG, 7 DAGEN PER WEEK BEREIKEN: (070) 350 70 00
INFO@ENGELNENSPOR.NL - WWW.ENGELNENSPOR.NL

HET CLINGENDAELHUIS - BENOORDENHOUTSEWEG 279 - 2596 BJ DEN HAAG

want met afscheid begint herinnering

Voor een waardevol afscheid met zorg en respect afgestemd op ieders persoonlijke wensen.

Van Der Helm & Schols
uitvaartzorg

Veenweg 14, Nootdorp
Damlaan 64, Leidschendam
Ina Boudier-Bakkerstraat 5, Delft
De Sillestraat 182, Den Haag

070-3202040 - www.vdhuz.nl - 015-3101643

AGENDA NOVEMBER 2023

Voor een overzicht van alle activiteiten: zie kerkinderhaag.nl.
Voor adressen van kerken zie pagina 6.

Orgelglorie

Na decennia van stilzwijgen en een grondige restauratie komt het monumentale Duyschot/Witte-orgel in de Nieuwe Kerk weer tot klinken. Op 3 november hoort u het weer in volle glorie. Kaarten à € 25 via amare.nl. Gratis voor jongeren t/m 26 jaar en studenten.

Vr. 3. 20.15 u. ■ Nieuwe Kerk, Spui 175

Orgel bij kaarslicht

Op drie zaterdagmiddagen kunt u in de Abdijkerk luisteren naar orgelconcerten bij kaarslicht. Drie toporganisten uit Parijs nemen plaats achter de klavieren van het Reichner-Bätz-Steendamorgel. Info: ams@abdijskerk.nl en abdijskerk.nl

Za. 4, 11 en 18. 15.30 u. ■ Abdijkerk

Film: Thuis met een dienstwapen

Peter Paul werkte zich bij de politie op tot specialist bij de Dienst Speciale Recherche Toepassingen. Een aantal jaren later zit hij thuis, vol dwanggedachten over zelfmoord. Opgave via tel 070-3250779, of remondenhaag@hetnet.nl. Toegang € 7,50.

Za. 4. 15 u. ■ Remonstrantse kerk

Herdenking aan de Hofvijver

Op zondag 5 november houdt de Haagse Gemeenschap van Kerken een herdenking voor vluchtelingen die zijn omgekomen op hun vlucht naar een veilig onderkomen.

Zo. 5. 13-14 u. ■ Hofvijver, hoek Lange Vijverberg/Buitenhof

De beste helft

Vroeger of later lopen wij tegen de grenzen op van wat we zijn geworden. Dan begint de tweede helft van ons leven. 'De beste helft', noemt Arjan Broers het. Hij schreef er een boek over, waarover hij komt vertellen. Toegang: € 8. Aanmelden t/m 3/11 via dezinners.nl

Ma. 6. 19.30 u. ■ DEZINNEN, Christus Triumfatorkerk

Troost

Johan Goud geeft in november vier lezingen over troost. Zijn onlangs verschenen boek *Een brief die niet meer dicht kan* speelt er een grote rol in. Opgave via 070-3250779, of remondenhaag@hetnet.nl. Toegang € 5 per keer.

Di. 7, 14, 21, 28. 14-16 u. ■ Remonstrantse kerk.

Elke maand
Kerk in Den Haag
op de deurmat?

Neem een abonnement!

U steunt ons er ook mee.

Kosten: € 30,- per jaar.

Mail naar redactie@kerkinderhaag.nl.

KERK in DEN HAAG

Repair Café in Bethel

Bij het Repair Café kun je terecht voor kleine reparaties aan textiel, audioapparatuur, huishoudelijke apparaten, verlichting, kleine meubelen en mechanische toestellen. Info: betheldenhaag.nl. Aanmelden via repaircafe@betheldenhaag.nl

Za. 11. 11-13 u. ■ Buurt-en-kerkhuis Bethel

Gesprek met Ron Fresen

In de serie Duinzichtgesprekken gaat Ad van Nieuwpoort in gesprek met voormalig politiek verslaggever Ron Fresen. Na afloop *meet & greet*. Toegang: uw gift.

Zo. 12. 16 u. ■ Duinzichtkerk

Moderne componisten

Het koor en kleinkoor van Cantamus Alati voeren werken uit van de hedendaagse componisten Dobrogosz, Gjeilo en Hernes. Info en kaarten à € 20 via cantamusalati.nl. Kaarten aan de deur € 25. Ooievaarspashouders krijgen 50% korting.

Za. 18. 20 u. ■ H. Antonius Abtkerk

Koffieconcert

Na afloop van de kerkdienst kunt u genieten van de prachtige klanken van het Klop-orgel, bespeeld door organist Warner Fokkens. Toegang gratis.

Zo. 19. 11.30 u. ■ Bergkerk

Film: Il y a longtemps que je t'aime

Vanaf het moment dat Juliette vanwege moord de gevangenis in moet, verbreekt ze het contact met haar zus Léa. Wanneer ze na vijftien jaar vrijkomt, neemt Léa haar in huis op. Opgave via 070-3258563 of jenneke.reitsma@kpnmail.com Ma. 20. 19.30 u. (start film), inloop vanaf 19 u. ■ Bosbeskapel

Recht en vergeven

Advocaat Richard Korver staat slachtoffers bij in de rechtszaal en weet wat de betekenis van een nieuw begin kan zijn. Wat is daarvoor nodig en hoe helpt het Nederlandse strafrecht daarbij? Entree € 6 incl. drankje. Aanmelden via luxdenhaag.nl

Wo. 22. 20 u. ■ LUX, Lutherse kerk

Lunchbios: Departures

Als de cellist Daigo Kobayashi uit zijn orkest wordt gezet, wordt hij *nokanshi*, uitvaartverzorger. Door de dagelijkse confrontatie met de dood gaat hij inzien waar het in het leven om draait. Entree € 8 voor de maaltijd en vertoning. Opgave via hustrustkerk@gmail.com Zo. 26. 12.15 u. (lunch) en 13 u. (vertoning). ■ Houstrustkerk

advertentie

Zwitserse bisschoppenconferentie pleit voor fundamentele veranderingen in de Rooms-Katholieke Kerk

Van 4 tot 29 oktober werd in Rome de bisschoppensynode gehouden over de toekomst van de rooms-katholieke kerk. Over de thema's gemeenschap, participatie en missie hebben katholieken uit de hele wereld mee kunnen praten. Het feit dat 'gewone' gelovigen hun stem konden laten horen is voor het eerst in de geschiedenis. Alle bisschoppenconferenties – dat zijn de overlegorganen van bisschoppen in een land – hebben een samenvatting van de meningen en ideeën in hun land geschreven en aan Rome gestuurd.

Bisschop Félix Gmür, bisschop van Bazel en voorzitter van de Zwitserse bisschoppenconferentie heeft zich in een interview in de *Neue Zürcher Zeitung* uitgesproken over heikele onderwerpen die tijdens de synode in Rome besproken gaan worden. Zijn woorden zijn een frisse wind die ook in Nederland mag doorwaaien. De Zwitserse bisschop pleit voor afschaffing van het celibaat, toetreding van vrouwen in het priesterambt en vernieuwing van de morele doctrine. Zo vertelt

hij dat in zijn bisdom paren van hetzelfde geslacht gezegend mogen worden en is hij niet van plan dit ooit weer los te laten: 'Niemand, en ik herhaal niemand, is uitgesloten van Gods zegen. In mijn bisdom gebeurt dit en dat draaien wij niet meer terug.' Hij stelt verder dat het noodzakelijk is om regels die zijn bedacht door mensen, en niet door God, in twijfel te trekken. Hij zal in Rome pleiten voor een gedecentraliseerde kerk met de mogelijkheid om op regionaal niveau regels vast te stellen en voor een fundamentele verandering van de seksuele moraal.

Uit Nederland zijn twee vertegenwoordigers uitgenodigd om deel te nemen aan de conferentie: hulpbisschop Ted Hoogenboom van het Aartsbisdom Utrecht en kerkjuriste prof. dr. Myriam Wijlens. Zij is hoogleraar kerkrecht aan de universiteit van Erfurt in Duitsland.

GREET KAPPERS

BRON: MARIABODE.NL

FOTO: PAUL VALK VIA FLICKR

Allerzielenconcert

FOTO: P. HIERE

Het Duitse sextet Voicemade zingt in samenwerking met een projectkoor onder leiding van Johannes Gierl de *Musikalische Exequien* van Heinrich Schütz. Daarnaast hoort u muziek van Reger, Purcell en Łukaszewski.

Za. 4. 20 u. DUIS
EVANGELISCHE KERK,
BLEIJENBURG 5. KAARTJES
€ 16 OF € 10 VIA
[TICKETKANTOOR.NL/SHOP/
VOICEMADE](http://TICKETKANTOOR.NL/SHOP/VOICEMADE)

KERK in DEN HAAG zoekt auteurs

Door het vertrek van enkele auteurs zijn wij op zoek naar mensen die het leuk vinden om artikelen te schrijven voor ons blad. Opdrachten kunnen gaan over het interviewen van mensen uit de regio of het schrijven van een reportage.

Wij vragen:

- Uitstekende beheersing van de Nederlandse taal
- Een journalistieke achtergrond of – niet onbelangrijk – schrijvers-talent, wat betekent: aansprekende artikelen kunnen schrijven met een duidelijke opbouw.
- Affiniteit met (Haagse) ontwikkelingen op het gebied van cultuur, maatschappij en spiritualiteit.

Wij bieden hiervoor een redelijke betaling.

Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met de eindredacteur Anne Helene Borgts, E: redactie@kerkinderhaag.nl. T: 06 24696664.

COLOFON

KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD
WWW.KERKINDERHAAG.NL WEBSITE

NOVEMBER 2023,
jaargang 26, nr. 260

Deadline december: 3 november
Uitgave van de Protestantse Kerk Den Haag, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Oost en de Rooms-Katholieke parochies Maria Sterre der Zee en De Vier Evangelisten.

Contact: redactie@kerkinderhaag.nl.
Tel. 06 24 69 66 64 (Anne-Helene Borgts)
hoofdredactie@kerkinderhaag.nl
Tel. 06 4626 69 64 (Greet Kappers)
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Redactie: Greet Kappers (hoofdredacteur), Irna van der Wekke (tekstredactie), Anne-Helene Borgts (eindredacteur), Henk Baars, Ronald van Bochove, Henriëtte Boerma, Roelie Dröge, Rob van Essen, Hans Hemmes, Shari van den Hout, Rienk Lanooy, Tom Mikkers, Jolly van der Velden.

Vormgeving: Maartje de Sonnaville
Webredacteur: Ronald van Bochove

Druk: Opmeer Drukkerij bv
Website: ISI Media, isimedia.nl

Advertenties:
kerkinderhaag.nl/adverteren
adverteren@kerkinderhaag.nl
06 24 69 66 64 (Anne-Helene Borgts)

Los postabonnement:
€ 30,- per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: info@kerkinderhaag.nl
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10

Disclaimer:
Kerk in Den Haag heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien iemand desondanks meent rechten te kunnen doen gelden, dan kan hij of zij contact opnemen met de eindredacteur.

Kleine mis

De *Petite Messe Solennelle* was volgens de gevierde opera-componist Gioachino Rossini zijn laatste 'oudegedagzonde'. Het werk wordt uitgevoerd in de originele bezetting met twee vleugels en harmonium door het Residentiekoor en het Hoofdstadkoor onder leiding van Martin van der Brugge.

Zo. 19. 15 u. (KERK OPEN OM 14.15 u.) LUTHERSE KERK, LUTHERSE BURG WAL 7-9.
INFO EN KAARTEN À € 20 VIA
RESIDENTIEKOOR.NL. KAARTEN
AAN DE DEUR € 22,50.

Dankbaarheid

Danken doe je als je iets gekregen hebt wat je goed doet of wat je graag hebt. Je bedankt dan degene van wie je het gekregen hebt. Maar kunnen we ook dankbaar zijn voor een gelukkig toeval, een geslaagde onderneming, het eigen leven, je gezondheid, een vriend? En kunnen we dankbaar zijn zonder een God aan te nemen van wie we het zouden krijgen? Voormalig Denker des vaderlands Paul van Tongeren komt erover spreken.

Wo. 29. 15-16.30 u.
REMONSTRANTSE KERK,
LAAN VAN MEERDERVOORT 955.
OPGAVE VIA TEL 070 3250779 OF
REMONDENHAAG@HETNET.NL.
TOEGANG € 10 OF € 5 (LEDEN
EN VRIENDEN)

De Protestants Christelijke Ouderen Bond is er voor én door 50-plussers!**Zoals:**

- o Advisering voor Ouderen
- o Hulp bij belastinginvullen
- o Bijeenkomsten voor ontmoeting, ontspanning en educatie
- o Actieve belangenbehartiging

Info 070-3822782 of pcob-den-haag@kpnmail.nl

Troubadour Martijn Breeman

Volkshuisvesting

Het Binnenhof gaat op de schop en u bent dus de architect? U knapt de boel een beetje op? Wat leuk zeg, wat een mooi project!

Het is natuurlijk niet mijn vak, het is natuurlijk niet mijn taak, maar vindt u het vervelend da'k mijn wensenlijstje kenbaar maak?

De eerste opdracht voor uw ploeg: haal alle binnenmuren neer. Twee Kamers vind ik wel genoeg. Ik wil geen achterkamers meer.

En houd de wandelgangen kort en zorg voor goede akoestiek, zodat wat daar bekonkeld wordt, ter ore komt van Jan Publiek.

Ivoren torens zijn taboe. Zorg voor een uitzicht op de straat, zodat ons landsbestuur ziet hoe het in de samenleving gaat.

Nog één ding vraag ik tot besluit en dan ben ik er echt mee klaar: bouw graag de linkervleugel uit. De rechtere vleugel? Sloop die maar.

Als de liefde niet bestond

Het theatrale Allerzielenconcert *Als de liefde niet bestond* brengt muziek en poëzie uit diverse landen en culturen. De rode draad is de manier waarop verschillende culturen omgaan met de dood en het herdenken van overledenen. De Nieuwe Badkapel is ingericht als panoramatheater met optredens rondom en boven het publiek. Aan het concert werken twee projectkoren mee met ruim honderd zangers uit Scheveningen en Den Haag.

DO. 2. 20 U. NIEUWE BADKAPEL, NIEUWE PARKLAAN 90. TICKETS À € 19,50 VIA TICKETKANTOOR.NL/SHOP/NBK1

FOTO: MABELBER VIA PIXABAY

Waarom voelen we ons zo leeg?

Volgens psychiater Esther van Fenema spelen thema's als eenzaamheid, onzekerheid en somberheid bij steeds meer mensen, evenals gevoelens van vertwijfeling en angst. Deze zijn volgens haar terug te voeren op zingeving en vooral het gebrek eraan. Waar kunnen we dan nog terecht? Van Fenema tracht daar een antwoord op te geven door te onderzoeken wat 'de zeven hoofdzonden' van onze tijd zijn. Ze voegt er een achtste aan toe: de leegte. Bij DEZINNEN komt ze hierover spreken.

WO. 22. 19.30 U. DEZINNEN, CHRISTUS TRIUMFATORKERK, JULIANA VAN STOLBERGLAAN 154. TOEGANG: € 8. AANMELDEN T/M 19/11 VIA DEZINNEN.NL

Kunst op rijstpapier

De Chinees-Vlaardingse kunstenaar Zhanhong Liao exposeert abstract werk in Galerie 44. In al deze werken, zoals de lange vellen rijstpapier die in intense kleuren zijn beschilderd, gaat het om liefde. Het kwetsbare rijstpapier is beschreven met Chinese karakters die het begrip 'liefde' betekenen, bijna of geheel onzichtbaar maar voelbaar – net als de liefde.

T/M ZA. 11. 13.30- 17 U (DO. VR. EN ZA.). GALERIE 44, MOLENSTRAAT 44.

Werelddag van de armen

Op de Werelddag van de armen koken jongeren samen voor dak- en thuislozen in de Emmauskerk. Voorafgaand is er een jongerenviering. Wie wil meehelpen is van harte welkom om zich aan te sluiten bij de groep gemotiveerde jonge vrijwilligers.

ZO. 19. 9.30 U. (JONGERENVIERING) EN 11 U. (KOKEN). EMMAUSKERK, LEYWEG 930. AANMELDEN: JONGEREN@P4EV.NL

FOTO: AYINDABDULLMAJED4 VIA PIXABAY

Van protest naar verbinding

Er is genoeg boosheid, protest en polarisatie in de samenleving. Maar kunnen we nog dichtbij elkaar komen in plaats van verder uit elkaar drijven? Hoe kun je vanuit boosheid en protest komen tot verbinding tussen mensen? Geestelijk verzorger Barbara Zwaan neemt de bezoekers mee in geweldloze communicatie. Daarna daagt ze hen uit om zelf aan de slag te gaan in het 'Jakhalsencafé'.

DO. 9. 20-22 U. LUX, LUTHERSE KERK, LUTHERSE BURGWAAL 9. TOEGANG € 6 INCL. DRANKJE. AANMELDEN VIA LUXDENHAAG.NL

FOTO: SHIMABEDINZAE VIA PIXABAY

De lens van Spinoza

FOTO: GERD ALTMANN VIA PIXABAY

Kun je als sterrenkundige nog in God geloven, en zo ja, hoe? Dr. Margot Brouwer neemt ons mee in haar levenslange worsteling met existentiële vragen. Wat betekent het weten dat wij uit sterrenstof bestaan? Hoe ga je om met je eigen nietigheid? Brouwer ontdekte dat Spinoza vierhonderd jaar geleden al uitwerkte hoe wij verbinding, zin en zelfs geluk kunnen vinden in onze eenheid met een eindeloos multiversum dat hij 'God' durfde te noemen.

ZA. 4. 15 U. HOUTRUSTKERK, BEEKLAAN 535. ENTREE € 8 INCL. HAPJES EN DRANKJES NA AFLOOP. INFO: DS. KARL VAN KLAVEREN, 06-11041992.

Troost en spiritualiteit

In de serie TroostRijk gaat LUX in vier avonden op zoek naar bronnen van inspiratie en houvast en rituelen die troost bieden. In november spreekt Thomas Quartier met Jonathan van der Geer over troost, rituelen en monastieke spiritualiteit. Quartier leeft als monnik in de Abdij Keizersberg in Leuven en is verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen en de KU Leuven. In 2021 was hij Theoloog des Vaderlands.

DO. 30. 20-21.30 U. AMARE, SPUIPLEIN 150. KAARTEN VANAF € 10 VIA LUXDENHAAG.NL

Requiem

In het *Requiem* van Duruflé klinken Gregoriaanse melodieën in een impressionistisch jasje. Net als het prachtige *Requiem* van Gabriel Fauré, dat als voorbeeld gold, ademt Duruflés *Requiem* rust en optimisme. Het Haags Toonkunstkoor onder leiding van Patrick van der Linden zingt beide requiems. Het koor wordt begeleid door het Ars Musica Orkest.

ZA. 18. 20 U. NIEUWE BADKAPEL, NIEUWE PARKLAAN 90. KAARTEN VANAF € 20 (JONGEREN T/M 26 € 15) ZIJN TE BESTELLEN VIA HAAGSTOONKUNSTKOOR.NL.

Helse liefde

Het muziekspel *Helse Liefde* vertelt het verhaal van Mgr. Frans Schraven in China én wat het in onze tijd kan betekenen. Tijdens de Japanse bezetting van China in 1937 redde Frans het leven van honderden vrouwen en meisjes die door de Japanners dreigden te worden meegenomen. Het was een heldendaad die hij en zijn acht gezellen met de dood moest bekopen. De voorstelling gaat ook over Louise, een hedendaagse vrouw die wordt mishandeld, en over haar zoektocht naar haar innerlijke kracht en een uitweg uit haar benarde situatie.

ZA. 11. 19.30 U. OUDE KERK SCHEVENINGEN, KERKSTRAAT 8. INFO EN TICKETS À € 19,50 VIA HELSELIEFDE.COM.

FOTO: MICHAELA VIA PIXABAY